

بررسی جمع بین دو نماز از دیدگاه شیعه و اهل سنت

بدل شاه

چکیده

یکی از مواضع اختلافی بین شیعه و اهل سنت به موضوع تجمیع صلاتین ظهر و عصر و مغرب و عشا بر می‌گردد در حالی که هم اهل سنت به سیره پیامبر صلی الله علیه وآله عمل می‌کند و هم شیعه به سنت پیامبر صلی الله علیه وآله عمل می‌کند احادیثی در صحیح بخاری و مسلم وجود دارد که پیامبر صلی الله علیه وآله بدون هیچگونه عذری این نمازها را با هم می‌خواندند و وقتی از ایشان پرسیدند چرا نمازها را با هم می‌خوانید، فرمودند برای اینکه مردم به عسر و حرج نی افتند یکی از مواضع اختلافی بین شیعه و سنی موضوع جمع بین صلاتین است امروزه شیعیان در جماعاتشان نمازهای ظهر و عصر را در ابتدای اذان ظهر می‌خوانند و نماز مغرب و عشاء را نیز بعد از اذان مغرب می‌خوانند، در حالیکه اهل سنت بین نمازهای ظهر و عصر و مغرب و عشاء فاصله می‌اندازند؛ نماز ظهر را در ابتدای ظهر و نماز عصر را در ابتدای عصر و نماز مغرب را در ابتدای اذان مغرب و نماز عشا را در وقت عشاء اقامه میکنند وهابی از این قضایای فقهی اجتهادی، سوء استفاده کرده و از این طریق می‌خواهند شیعه را در بین مسلمانان اهل سنت بی‌موالات نشان دهند می‌گویند شیعیان به سیره پیامبر صلی الله علیه وآله عمل نمی‌کنند، و در حالیکه پیامبر صلی الله علیه وآله همیشه نماز را در پنج وقت اقامه می‌کرد، اما شیعیان چنین نمی‌کنند و با تجمیع نمازهای ظهر و عصر، و مغرب و عشاء، سیره پیامبر صلی الله علیه وآله را زیر پا گذاشته اند بنابراین معلوم میشود که بویی از سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله نبرده‌اند در پاسخ از این معاندین و جاهلین به احادیث و روایات می‌گوییم. شیعه نیز نماز در پنج وقت را جایز و بلکه مستحب میداند، ولی معتقد است که سیره پیامبر صلی الله علیه وآله نیز اینگونه بوده که گاهی دو نماز ظهر و عصر و مغرب و عشاء را با هم می‌خواندند و در بسیاری از اوقات، در وقت خاص خودش اقامه می‌کردند کتابهای معتبر اهل سنت بر این مطلب گواهی می‌دهند

بخاری و مسلم چنین آورده اند عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِالْمَدِينَةِ سَبْعًا وَثَمَانِيَا الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ ابْنِ عَبَّاسٍ مِیْگَویَد رَسولِ خِدا صَلَّی اللّٰهُ عَلَیْهِ وَآلَهِ در مَدینَہ نمازِ ظُہر و عَصْر و نیزِ مَغرِب و عِشاء را، هِشت رَکعتی و هفت رَکعتی خواند

شاید برخی از اهل سنت در پاسخ از این احادیث بگویند که این احادیث، مربوط به زمان ترس و سفر و است که نماز در این صورتهای به صورت جمع نیز جایز است در پاسخ می‌گوییم این احادیث به صورت مطلق ذکر شده است و بر حضر و سفر دلالت دارد، یعنی پیامبر صلی الله علیه و آله حتی در حضر غیر سفر و بدون هیچ عذری نماز را به صورت جمع اقامه می‌کردند، اما برای اینکه ادعای این معاندین به کلی باطل شود، به روایت دیگری اشاره می‌کنیم که صراحتاً اعلام می‌دارد که پیامبر صلی الله علیه و آله بدون عذر و سفر نماز را به صورت جمع اقامه می‌کردند عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ جَمِيعًا وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ جَمِيعًا فِي غَيْرِ خَوْفٍ وَلَا سَفَرٍ

ابن عباس میگوید رسول خدا صلی الله علیه و آله نماز ظهر و عصر را با هم و نیز نماز مغرب و عشاء را با هم خواندند؛ در حالیکه نه ترسی وجود داشت و نه در سفر بودند.

بنابراین با روایات اهل سنت ثابت میشود که پیامبر صلی الله علیه و آله گاهی نمازهای ظهر و عصر و مغرب و عشا را با هم اقامه می‌کردند و گاهی نیز هر کدام را در موقع خاص خودش اقامه می‌کردند و شیعه به پیروی از سنت پیامبر نماز را به صورت جمع اقامه می‌کند.

واژه‌های کلیدی: نماز، جمع، بین، ظهرین، مغربین

مقدمه

یکی از مسایل اختلافی میان شیعه و اهل سنت، جمع و جدا خواندن نمازهایی است که وقت مشترک دارند؛ همانند نمازهای ظهر و عصر مغرب و عشاء نوشتار حاضر این موضوع را از دیدگاه فریقین بررسی می‌نماید؛ از این رو، مطالب آن در قالب دو بخش، ارائه خواهد شد.

تعریف

جمع بین دو نماز اصطلاحی فقهی است که به باهم خواندن نمازهای ظهر و عصر یا مغرب و عشاء بنا بر مذهب شیعه در هر زمان از وقت مشترک نگاه کنید به سبحانی، جمع میان دو نماز از دیدگاه کتاب و سنت ص ۶۶ و بنا بر مذهب اهل سنت در وقت مخصوص دیگری اشاره دارد شیعیان معمولاً نمازهای ظهر و عصر را

جمع می خوانند سبحانی، جمع میان دو نماز از دیدگاه کتاب و سنت ص ۴۵ در کتاب نیز مغرب و عشاء را اهل سنت جداگانه می خواندند^۱ همچنین در باب های طهارت شیخ انصاری^۲

بخش اول؛ نظر شیعه

همه مسلمانان اتفاق نظر دارند که در عرفه جمع بین دو نماز ظهر و عصر و در مزدلفه بین نماز مغرب و عشاء، جایز و مستحب است چنانچه آیت الله سبحانی می نویسد

فجميع الفقهاء يجوزون الجمع بين الصلاتين الظهر والعصر في عرفة والمغرب والعشاء في المزدلفة^۳
همه فقهاء شیعه و اهل سنت جمع بین دو نماز ظهر و عصر را در عرفه و مغرب و عشاء را در مزدلفه، جایز می دانند اما اختلاف در غیر این دو مورد است که دیدگاه شیعه و اهل سنت در آن با هم تفاوت دارند طبق مذهب اهل بیت علیهم السلام جمع بین نمازهای ظهر و عصر، مغرب و عشاء مطلقاً در هر شرایطی در وطن و یا در مسافرت مریضی و سلامتی، با عذر و بدون عذر، شرایط بارانی و غیر بارانی جایز است، شهید اول نظر شیعه را این گونه بیان کرده است

الخامسة لا خلاف عندنا في جواز الجمع بين الظهر والعصر، حضراً وسفراً، للمختار وغيره ورواه العامة عن علي عليه السلام وابن عباس وابن عمر وأبو موسى وجابر وسعد بن أبي وقاص وعائشة وروى ابن عباس ان النبي صلى الله عليه وآله جمع بين الظهرين والعشاءين من غير خوف ولا سفر وفي لفظ آخر من غير خوف ولا مطر وكلاهما في الصحاح^۴، در میان علمای شیعه در جواز جمع بین نماز ظهر و عصر در حال حضر و مسافرت برای کسی که مختار و آزاد و یا مجبور باشد اختلافی نیست اهل سنت از علی علیه السلام، ابن عباس، ابن عمر، ابو موسی، جابر، سعد بن ابی وقاص، عایشه نقل کرده اند از ابن عباس نقل شده است که رسول خدا میان نماز ظهر و عصر، و مغرب و عشاء جمع کرد بدون این که خوفی در کار باشد و یا در حال مسافرت باشد، اما تفریق بین نمازها و انجام دادن هر کدام آنها را در وقت خودش، از نظر رفق شیعه مستحب است و در کتب فقهی بر این مطلب تصریح شده است؛ چنانچه شهید اول میفرماید وبالجملة كما علم من مذهب الإمامية جواز الجمع بين الصلاتين مطلقاً، علم منه استحباب التفریق بينهما بشهادة

۱- ابن ادریس حلی، السرائر، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۱۹۸

۲- کتاب الطهارة، ۱۴۱۵ق، ج ۴، ص ۷۰

۳- السبحانی، الشیخ جعفر، العقيدة الإسلامية على ضوء مدرسة أهل البيت ع، ص ۳۴۰، تحقیق نقل إلى العربية جعفر الهادی، ناشر مؤسسه الإمام الصادق ع، چاپخانه اعتماد - قم، چاپ الأولى، سال چاپ ۱۴۱۹ - ۱۹۹۸ م

۴- العاملي الجزيني، محمد بن جمال الدين مكي، الشهيد الأول متوفى ۷۸۶ هـ ذكرى الشيعة في أحكام الشريعة، ج ۲، ص ۳۳۲، تحقیق مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث، ناشر مؤسسه آل البيت عليهم السلام لإحياء التراث - قم، الطبعة الأولى ۱۴۱۹

النصوص والمصنفات بذلك^۱

به طور کلی همانگونه که در مذهب شیعه، جمع خواندن (با هم خواندن ظهر و عصر، مغرب و عشاء در هر شرایطی جایز است، جدا خواندن این نمازها نیز مستحب است و بر این مطلب روایات و کتابهایی که تألیف شده شهادت میدهند

صاحب عروه نیز می فرماید

يستحب التفريق بين الصلاتين المشتركتين في الوقت كالظهرين والعشاءين^۲
جدا خواندن دو نمازیکه وقت مشترك دارند همانند نماز ظهر و عصر و مغرب و عشاء، مستحب است

روایات استحباب جدا خواندن دو نماز

روایاتی که در استحباب جدا خواندن بین این نمازها وارد شده، مفید این نکته هستند که در وقت مشترك، نافله های این نمازها انجام شود و اگر نافله انجام نشود جمع صدق می کند؛ دو روایت بر اثبات این مطلب، مورد استناد فقهاء واقع شده است

روایت اول

مَحْمَدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ سَلَمَةَ بْنِ الْخَطَّابِ عَنْ الْحُسَيْنِ بْنِ سَيْفٍ عَنْ حَمَادِ بْنِ هَعْمَانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَكِيمٍ عَنْ أَبِي الْحَسَنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ^۳ مَعْتَه يَقُولُ هَلْ إِذَا جَمَعْتَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ فَلَا تَطْوِغَ بَيْنَهُمَا^۴
محمد بن حکیم می گوید از امام کاظم علیه السلام شنیدم که می فرمود هنگامی که خواستی نمازها را با هم بجا آوری، نافله بین آنها نخوانی، محمد بن حکیم می گوید از امام کاظم علیه السلام شنیدم که می فرمود جمع میان نمازها در صورتی است که بین آنها نافله انجام نشود اما اگر نافله انجام شود، جمع صدق نمی کند

۱-العاملي الجزيني، محمد بن جمال الدين مكي، الشهيد الأول، ج ۲، ص ۳۳۵
۲-الطباطباتي اليزدي، السيد محمد كاظم متوفى ۱۳۳۷هـ العروة الوثقى، ج ۲، ص ۲۶۲، تحقيق مؤسسة النشر الإسلامي، ناشر مؤسسة النشر الإسلامي التابعة لجماعة المدرسين بقم المشرفة، چاپ الأولى، سال چاپ ۱۴۱۷
۳-الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق متوفى ۳۲۸ هـ الأصول من الكافي، ج ۳ ص ۲۸۷، ح ۳، ناشر اسلاميه، تهران الطبعة الثانية، ۱۳۶۲ هـ ش،

تصحیح این روایات از سوی فقهای شیعه

این روایات از نظر فقهای شیعه معتبر است و در کلمات آنها بر این مطلب تصریح شده است محقق بحرانی، علاوه بر استدلال به این روایت، بر موثقه بودن آن تصریح می‌کند و مما يدل على أن الجمع عبارة عن عدم النافلة بين الفرضين وأنه مع النافلة لا جمع وإن كان في وقت واحد موثقة محمد بن حكيم قال سمعت أبا الحسن عليه السلام يقول الجمع بين الصلاتين إذا لم يكن بينهما تطوع فإذا كان بينهما تطوع فلا جمع^۱

از جمله دلیلی که دلالت میکند، جمع میان نمازها به نخواندن نافله آنهاست، و این که اگر نافله انجام شود هر چند در يك وقت باشد جمع صدق نمی‌کند، موثقه محمد بن حکیم است که می‌گوید، از امام کاظم علیه السلام شنیدم که فرمود: مرحوم صاحب جواهر نیز هردو روایت را در مقام استدلال به آنها، موثق میدانند و می‌نویسد ولقول أبي الحسن ع) في موثق محمد بن حكيم المروي في الكافي (إذا جمعت بين الصلاتين فلا تطوع بينهما) بل في موثقة الآخر عنه ع) أيضا (الجمع بين الصلاتين إذا لم يكن بينهما تطوع، فإذا كان بينهما تطوع فلا جمع^۲

و به خاطر فرمایش امام کاظم علیه السلام در موثقه محمد بن حکیم که در کتاب کافی روایت شده، «هنگامی که خواستی نمازها را باهم بخوانید، نافله در میان آنها بجا نیاور بلکه در موثقه دیگر از آن حضرت آمده است جمع میان نمازها در صورتی است که بین آنها نافله انجام نشود، اما اگر نافله انجام شود، جمع صدق نمی‌کند

برخی روایات یکه ثابت می‌کند جدایی میان نمازها با خواندن نافله حاصل می‌شود، مانند موثق محمد بن حکیم است که می‌گوید از امام، کاظم علیه السلام شنیدم آن حضرت فرمود جمع میان نمازها در صورتی است که بین آنها نافله انجام نشود، اما اگر نافله انجام شود جمع صدق نمی‌کند و روایت موثقه دیگر ایشان که امام کاظم علیه السلام فرمود وقتی خواستی میان دو نماز جمع کنید، نماز نافله میان آنها نیست مرحوم شیخ عبد الکریم حائری نیز بر موثقه بودن هر دو روایت تصریح کرده:

اولا از نظر شیعه، طبق این روایات معتبر، جدا خواندن نمازهای که وقت مشترك دارند، مستحب است؛

۱- البحرانی، الشیخ یوسف، متوفای ۱۱۸۶هـ الحقائق الناضرة فی أحكام العترة الطاهرة، ج ۷، ص ۳۷۹، ناشر مؤسسة النشر الإسلامی التابعة لجماعة المدرسين بقم المشرفة، طبق برنامه مکتبه اهل البیت
۲- النجفی، الشیخ محمد حسن (متوفای ۱۲۶۶هـ)، جواهر الکلام فی شرح شرائع الاسلام، ج ۹، ص ۳۸، تحقیق و تعلیق و تصحیح محمود القوچانی، ناشر دار الکتب الاسلامیه تهران، الطبعة السادسة، ۱۳۶۳ش

ثانیا یکی از راه‌های جمع بین دو نماز، این است که نافله‌های آن نمازها، انجام نشود و به عبارت دیگر، انجام نافله، مانع جمع میان دو نماز است؛ چنانچه آقا رضا همدانی بعد از استدلال و نقل روایات فوق می‌نویسد

فالموثقة الأولى بظاهرها تدل على أن الفصل بين الفريضتين بالتطوع مانع عن حصول الجمع بينهما والظاهر أنه أريد به مناعته حقيقة لأمr باب التعبد الشرعي فتدل بالفحوى على ممانعة سائر المشاغل التي لا تعلق لها بالصلاة^۱

ظاهر موثقه اول دلالت میکند که جدایی میان دو نماز به واسطه انجام نافله، مانع از جمع میان دو نماز است ظاهر این است که مانع بودن نافله، مانعیت حقیقی از باب تعبد شرعی، پس این روایت به طریق اولی دلالت می‌کند که سایر مشغولیت‌های که ربطی به نماز ندارند، مانع جمع نمازها است

دسته اول: گزارش سیره رسول خدا ص در جمع بین دو نماز

انبوه روایات منقول از امام باقر و امام صادق علیهما السلام سیره و روش رسول خدا صلی الله علیه وآله را در موضوع جمع بین نمازها در موارد عادی بیان کرده اند.

روایت اول: از امام باقر علیه السلام سند صحیح

در روایت صحیح، امام باقر علیه السلام) فرمود: رسول خدا (صلی الله علیه وآله نماز ظهر و عصر را با یک اذان و دو اقامه و نماز مغرب و عشاء را با یک اذان و دو اقامه برگزار کردند:

روى الحسين بن سعيد عن ابن أبي عمير عن عمر بن أذينة عن رَهِطٍ مِنْهُمْ الْفَضِيلُ وَ زُرَّارَةُ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ جَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَ الْعَصْرِ بِأَذَانٍ وَ إِقَامَتَيْنِ وَ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرِبِ وَ الْعِشَاءِ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَ إِقَامَتَيْنِ.^۲

زراره از امام باقر علیه السلام) نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه وآله) میان نماز ظهر و عصر، و مغرب و عشاء با یک اذان و دو اقامه جمع می‌کرده است.

تصحیح سند روایت:

این روایت از سوی علمای شیعه تصحیح شده که سخنان برخی از آنها را ذکر می‌کنیم.

علامه محمد باقر مجلسی در کتاب چ ملاذ الاخیار مینویسد:

الحديث السادس و الستون: صحيح.

۱-الهمدانی، آقا رضا متوفای (۱۳۲۲ه)، مصباح الفقیه، ج ۲ ق ۱ ص ۲۰۹

۲-الشیخ الطوسی، تهذیب الأحکام، ج ۳، ص ۱۸

روایت دوم از امام صادق علیه السلام (سند صحیح)

امام صادق (علیه السلام) در روایات متعددی سیره رسول خدا (صلی الله علیه وآله) را در جمع بین دو نماز گزارش کرده و از جمله در این روایت صحیح می‌فرماید

وَرَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَنَانَ عَنْ الصَّادِقِ عَلَيْهِ السَّلَامُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ جَمَعَ بَيْنَ الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ بِأَذَانٍ وَإِقَامَتَيْنِ وَ- ٨٨٦ جَمَعَ بَيْنَ الْمَغْرَبِ وَالْعِشَاءِ فِي الْحَضَرِ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ بِأَذَانٍ وَاحِدٍ وَإِقَامَتٍ^١

عبد الله بن سنان از امام صادق علیه السلام نقل کرده که رسول خدا صلی الله علیه و آله بین نماز ظهر و عصر با يك اذان و دو اقامه و میان نماز مغرب و عشاء در حال حضر غیر مسافرت بدون کدام علتی با يك اذان و دو اقامه جمع کرده است

در کتاب من لا يحضره الفقيه سند روایت فوق به صورت کامل نیامده؛ اما صاحب معالم سند کاملش را این گونه آورده است

محمد بن علی بن الحسین، عن أبيه، عن عبد الله بن الجعفر الحميري، عن أيوب بن نوح، عن محمد بن أبي عمير، عن عبد الله بن سنان عن الصادق عليه السلام أن رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم جمع بين الظهر والعصر بأذان وإقامتين، وجمع بين المغرب والعشاء في، الحضر من غير علة بأذان وإقامتين^٢

تصحیح سند روایت از سوی علمای شیعه

این روایت نیز از نظر سند صحیح است و علمای بزرگ شیعه بر صحت آن تصریح کرده اند؛ از این جهت از بررسی تك تك روایان صرف نظر کرده و در این جا به سخنان برخی از علماء در تصحیح این روایت، اکتفا میکنیم

علامه محمد تقی مجلسی

ایشان بعد از نقل روایت مینویسد

و روی عبد الله بن سنان في الصحيح عن الصادق عليه السلام إلخ و يدل على جواز الجمع بين الصلاتين في وقت واحد في الحضر» من غير علة و في معناه أخبار كثيرة، و في بعضها ليتسع الوقت على أتمه فما وقع من التفريق محمول على الاستحباب

١- الصدوق، ابوجعفر محمد بن علی بن الحسین متوفای ۳۸۱ هـ من لا يحضره الفقيه، ج ۱، ص ۲۸۷، ح ۸۸۶، تحقیق علی اکبر الغفاری ناشر جامعه مدرسین حوزه علمیه قم

٢- منتقى الجمان - الشيخ حسن صاحب المعالم - ج ۱ ص ۳۹۰

روایت دوم از امام صادق علیه السلام سند صحیح

در روایت صحیح دیگر، امام صادق علیه السلام تصریح می‌کند که رسول خدا صلی الله علیه وآله بدون عذر و سبب، نماز ظهر و عصر را یکجا بجا آوردند و دلیل آن را آسان‌گیری بر امت، بیان کرده‌اند

حَدَّثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ الْحَكَمِ عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَمَّارٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ صَلَّى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ فِي مَكَانٍ وَاحِدٍ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ وَلَا سَبَبٍ فَقَالَ لَهُ مَعَهُ وَكَانَ أَجْرُ الْقَوْمِ عَلَيْهِ أَحَدٌ فِي الصَّلَاةِ شَيْءٌ قَالَ لَا وَلَكِنْ أَرَدْتُ أَنْ أَوْسَعَ عَلَى أُمَّتِي^۱

امام صادق علیه السلام فرمود رسول خدا نماز ظهر و عصر را در یک مکان بدون هیچ عذری یکجا به جا آورد عمر بن خطاب گفت آیا در باره نماز چیز جدیدی آمده؟ حضرت فرمود نه ولی خواستم که بر امت آسان بگیرم بررسی سند روایت افرادی که در سند این روایت قرار دارند، از نظر علمای رجال موثق و مورد اعتماد هستند

روایت سوم موثق زراره

در روایت موثق دیگر نیز امام صادق علیه السلام جمع نمازها را توسط رسول خدا صلی الله علیه وآله گزارش کرده و دلیل آن را توسعه بر امت بیان کرده است

مَحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى عَنْ أَحْمَدَ بْنِ مُحَمَّدٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ الْحَكَمِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بَكْرِ عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَآلِهِ بِالنَّاسِ الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ حِينَ زَالَتِ الشَّمْسُ فِي جَمَاعَةٍ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ وَصَلَّى بِهِ الْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ الْآخِرَةَ قَبْلَهُ سَقُوطَ الشَّقَقِ مِنْ غَيْرِ عِلَّةٍ فِي جَمَاعَةٍ وَإِنَّمَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ لِيَتَسَّعَ الْوَقْتُ عَلَى أُمَّتِهِ^۲

زراره از امام صادق علیه السلام نقل کرده که فرمود رسول خدا صلی الله علیه وآله نماز ظهر و عصر را هنگام ظهر بدون هیچ عذری باران، ترس، جنگ و به جماعت با هم خواندند و نماز مغرب و عشاء را قبل از رفتن شفق سرخی مغروب بدون هیچ عذری به جماعت انجام داد رسول خدا صلی الله علیه وآله این کار را انجام دادند تا امت از وقتشان بیشتر استفاده کنند

این روایت را شیخ صدوق و شیخ طوسی نیز در کتابهایشان آورده‌اند^۳

۱- الصدوق، ابوجعفر محمد بن علی بن الحسین متوفای ۳۸۱ هـ علل الشرائع، ج ۲، ص ۳۲۱، تحقیق و تقدیم السید محمد صادق بحر العلوم، ناشر منشورات المكتبة الحيدرية ومطبعتها - النجف الأشرف، الطبع ۱۳۸۵ - ۱۹۶۶ م

۲- الكليني الرازي، أبو جعفر محمد بن يعقوب بن إسحاق متوفای ۳۲۸ هـ الأصول من الكافي، ج ۳، ص ۲۸۶، ناشر اسلامیه، تهران الطبعة الثانية، ۱۳۶۲ هـ ش

۳- الصدوق، ابوجعفر محمد بن علی بن الحسین متوفای ۳۸۱ هـ علل الشرائع، ج ۲، ص ۳۲۱، تحقیق و تقدیم السید محمد

تصحیح سند روایت

این روایت سندش موثق است و علمای شیعه بر آن تصریح کرده اند دسته دوم، تأیید جمع بین دو نماز از سوی امام باقر و امام صادق علیهما السلام دسته دیگری از روایات، حاکی از این مطلب هستند که جمع بین دو نماز را امام صادق علیه السلام تأیید کرده اند

روایت اول سند معتبر

در روایت معتبر آمده که زرارہ از امام باقر و امام صادق علیهما السلام در بارہ نماز شخصی سؤال کرده که او نماز عشاء را قبل از محو شدن سرخی مغرب به جا آورده است، آیا این کار صحیح است یا خیر؟ آن دو بزرگوار در جوابش فرموده اند اشکالی ندارد متن روایت به نقل شیخ طوسی در دو کتابش این است
فأما ما رواه سعد بن عبد الله عن أحمد بن محمد عن أبي طالب عبد الله بن الصلت عن الحسن بن علي بن فضال عن الحسن بن ٣٩ - ٩٧٨ عطية عن زرارة قال سألت أبا جعفر وأبا عبد الله عليهما السلام عن الرجل يصلي العشاء الآخرة قبل سقوط الشفق فقال لا بأس به^١
زراره م یگوید از امام باقر و امام صادق علیهما السلام در باره شخصی سؤال کردم که نماز عشاء را قبل از محو شدن شفق سرخی مغرب به جا آورده است حضرت فرمودند اشکالی ندارد

روایت دوم

این روایت با سند دیگر نیز نقل شده است
وبهذا الاسناد، عن أبي عبد الله عليه السلام قال إنا نأمر الصبيان أن يجمعوا بين الصلاتين الأولى والعصر وبين المغرب والعشاء - ٧ الآخرة ما داموا على وضوء قبل أن يشتغلوا^٢
امام صادق علیه السلام فرمود ما به کودکان دستور می دهیم که نمازهای اولی ظهر و عصر و مغرب و عشاء را با هم بخوانند تا مادامی که وضو داشته باشند و مشغول کار دیگری نشده اند.
جمله وبهذا الاسناد در این روایت اشاره به سند روایت قبل دار که این گونه آمده است.

صادق بحرالعلوم، ناشر منشورات المكتبة الحيدرية ومطبعتها - النجف الأشرف، الطبع ١٣٨٥ - ١٩٦٦ م
الطوسی، محمد بن الحسن، الاستبصار متوفای ٤٦٠ هج، ١، ص ٢٧١، تحقیق وتعلیق السید حسن الموسوی الخراسان، ناشر دارالکتب الإسلامية - طهران، چاپ الرابعة، سال چاپ ١٣٦٣ ش
الطوسی، الشیخ ابوجعفر، محمد بن الحسن بن علی بن الحسن متوفای ٤٦٠ هج تهذیب الأحکام، ج ٢، ص ٢٦٣، تحقیق السید حسن الموسوی الخراسان، ناشر دارالکتب الإسلامية طهران، الطبعة الرابعة، ١٣٦٥ ش
١- الشیخ الطوسی، الاستبصار، ج ١، ص ٢٧١؛ الشیخ الطوسی، تهذیب الأحکام، ج ٢، ص ٣٤، ح (١٠٤) * ٥٥
٢- الکلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ٦، ص ٤٧

علی بن ابراهیم، عن أبیه، وعدة من أصحابنا، عن سهل بن زیاد، عن جعفر ابن محمد الأشعری، عن ابن القداح، عن أبی عبد الله - ۶ علیه السلام قال یفرق بین الغلمان والنساء فی المضاجع إذا بلغوا عشر سنین^۱ نتیجه طبق روایات معتبر شیعه، هم رسول خدا صلی الله علیه وآله در حالت عادی، بین دو نماز جمع میکرده و هم ائمه طاهرین علیهما السلام دستور داده اند و هم امام صادق علیه السلام این مسأله را تأیید کرده اند.

بخش دوم؛ نظر اهل سنت

از دیدگاه اکثر مذاهب اهل سنت، جمع بین دو نماز در حال سفر، شرایط بارانی، مریضی و عذر جایز است اقوال مذاهب آنها در مواردی که ذکر شد، مختلف است و در این جا به صورت مختصر به ذکر آنها میپردازیم

جمع بین نمازها در سفر

مذاهب اهل سنت جمع بین نمازها را در سفری که معصیت نباشد، جایز میدانند؛ اما مذهب ابو حنیفه جز در روز عرفه و شب مزدلفه در سفر حج در بقیه موارد و شرایط جمع بین نمازها را جایز نمیدانند ابن قدامه در کتابش اقوال مذاهب اهل سنت را در جمع بین نمازها در سفرای نگونه بیان کرده است

یحوز الجمع بین الظهر والعصر والعشائین فی وقت إحداهما لثلاثة أمور السفر الطویل فی قول أكثر أهل العلم روی ذلك عن سعد وسعيد بن زيد وأسامة ومعاذ بن جبل وأبی موسى وابن عباس وابن عمر ویه قال عكرمة والثوری ومالك والشافعی وإسحق وابن المنذر وجماعة غیرهم، وقال الحسن وابن سیرین وأصحاب الرأي لا یجوز الجمع إلا فی یوم عرفة وليلة مزدلفة بها^۲، جمع بین نماز ظهر و عصر، مغرب و عشاء در سفر طولانی از نظر بسیاری اهل علم جایز است این قول از سعد، سعید بن زید، اسامه معاذ بن جبل، ابو موسی، ابن عباس، ابن عمر روایت شده و عکرمة، سفیان ثوری، مالک، شافعی، اسحاق، ابن منذر و گروهی غیر از آنها این عقیده را دارند

حسن بصری، ابن سیرین، و اصحاب رأی تابعان ابوحنیفه جمع بین نمازها را تنها در روز عرفه و شب مزدلفه جایز میدانند. شوکانی بعد از نقل اسامی طرفداران جواز جمع نمازها، تصریح میکند که حسن بصری، نخعی و ابو حنیفه جمع نمازها را مطلقاً جایز نمیدانند

۱-الکلبینی، محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۶، ص ۴۷

۲-، المقدسی الحنبلی، شمس الدین أبی الفرج عبد الرحمن بن محمد بن أحمد بن قدامة متوفای ۵۶۸۲هـ، الشرح الكبير علی متن المقنع، ج ص ۱۱۵، ناشر دار الكتاب العربی للنشر والتوزیع بیروت

وقال قوم لا يجوز الجمع مطلقا، إلا بعرفة ومزدلفة، وهو قول الحسن والنخعي وأبى حنيفة وصاحبيه^۱
گروهی گفته اند جمع بین نمازها مطلقا جایز نیست، جز در عرفه و مزدلفه و این قول حسن، نخعی و
ابوحنیفه است. بنابراین، اقوال مذاهب سنت در حال سفر روشن شد

جمع بین نمازها در حال باران

بارانی بودن هوا نیز در نظر اهل سنت به عنوان یکی از مجوزهای جمع خواندن نمازهای که وقت مشترک
دارند، محسوب می شود سید سابق در کتاب فقه السنه خلاصه اقوال اهل سنت را در این زمینه این گونه
آورده است

و خلاصة المذاهب في ذلك أن الشافعية تجوز للمقيم الجمع بين الظهر والعصر وبين المغرب والعشاء
جمع تقديم فقط بشرط وجود المطر وعند مالك أنه يجوز جمع التقديم في المسجد بين المغرب والعشاء
لمطر واقع أو متوقع، وللطين مع الظلمة إذا كان الطين كثيرا يمنع أواسط الناس من لبس النعل، وكره الجمع
بين الظهر والعصر للمطر، وعند الحنابلة يجوز الجمع بين المغرب والعشاء فقط تقديما وتأخيرا بسبب الثلج
والجليد والوحل والبرد الشديد والمطر الذي يبيل الثياب وهذه الرخصة تختص بمن يصلي جماعة بمسجد
يقصد من بعيد يتأذى بالمطر في طريقه فأما من هو بالمسجد أو يصلي في بيته جماعة أو يمشي إلى المسجد
مستترا بشئ أو كان المسجد في باب داره فإنه لا يجوز له الجمع^۲

خلاصه اقوال مذاهب در این زمینه این است

شافعیه برای کسی که مقیم است و در سفر نیست جمع بین نمازهای ظهر و عصر، مغرب و عشاء را در
صورت بارانی بودن جایز میدانند

مالک جمع بین نمازهای مغرب و عشاء را در مسجد به خاطر بارانی که آمده و یا خواهد آمد، جایز
دانسته و نیز در صورتی که تاریکی و، گل ولای زیاد باشد به گونه مردم عادی از پوشیدن کفش معذور
باشد، جایز است اما جمع بین دو نماز ظهر و عصر به خاطر باران مکروه است

مذهب حنابه تنها جمع بین نمازهای مغرب و عشاء را به صورت تقدیم و تأخیر، به سبب برف، تگرگ،
گل ولای، هوای سرد و بارانی که لباس را خیس میکند، جایز می دانند این اجازه تنها برای کسی است که

۱- الشوكاني، محمد بن علي بن محمد متوفى ١٢٥٥هـ نيل الأوطار من أحاديث سيد الأختيار شرح منتقى الأخبار، ج ٣، ص
٢٦١، ناشر دار الجليل، بيروت - ١٩٧٣

۲- الشيخ سید سابق (معاصر)، فقه السنه، ج ١، ص ٢٩١، ناشر دار الكتاب العربی - بیروت - لبنان

در مسجد نماز را به جماعت میخواند و از راه دور به مسجد آمده و در راه به خاطر باران اذیت شده است اما کسی که در مسجد است یا در خانه به جماعت میخواند، یا در زیر چیزی مثلاً چتر و مانند آن به مسجد میرود و یا خانه اش نزدیک مسجد است، جمع نمازها برایش جایز نیست

مقصود از این اصطلاح تقدیم و تأخیر که در عبارات فوق بیان شد این است که یا نماز عصر را قبل از وقتش خوانده شود؛ یعنی ابتدا نماز ظهر انجام شده و بلافاصله نماز عصر را اقامه شود؛ یعنی از وقت فضیلت مقدم کند و یا اینکه نماز ظهر را به تأخیر بیندازد و قبل از رسیدن زمان فضیلت نماز عصر، نماز ظهر را بخواند و بلافاصله نماز عصر را بخواند؛ یعنی اول وقت فضیلت عصر.

نظر سه مذهب رسمی اهل سنت بیان شد و قول ابو حنیفه هم روشن است که وی جز در مزدلفه و عرفه در بقیه موارد، جمع بین نمازها را جایز نمیداند جمع بین نمازها در صورت مریضی و عذر مریضی و عذر نیز مجوز جمع بین نمازها است مذاهب اهل سنت در این مورد به شدت اختلاف نظر دارند حنابله در صورت مریضی و خوف و خطر جمع را جایز دانسته و ابو حنیفه و شافعی جایز نمیدانند ولی برخی از طرفداران شافعی، حکم به جواز جمع کرده اند.

سید سابق در این باره نیز می نویسد

ذهب الإمام أحمد والقاضي حسين والخطابي والمتولي من الشافعية إلى جواز الجمع تقديمًا وتأخيرًا بعذر المرض لأن المشقة فيه أشد من المطر

وتوسع الحنابلة فأجازوا الجمع تقديمًا وتأخيرًا لأصحاب الأعداء وللخائف الشيخ سید سابق معاصر^۱ عقیده احمد بن حنبل، قاضی حسین، خطابی، و برخی از طرفداران شافعی، این است که جمع بین نمازها به صورت تقدیم یا تأخیر در صورت بیماری جایز است؛ چرا که مشقت بیماری بیشتر از مشقت باران است، حنابله عقیده خود را توسعه داده و جمع نمازها را به صورت تقدیم یا تأخیر برای کسانی که عذر دارند و یا خوف و خطری وجود دارد جایز دانسته اند ابن قدامه عقیده مالکیه، ابو حنیفه و شافعی را این گونه بیان کرده است

ويجوز الجمع لأجل المرض وهو قول عطاء ومالك وقال أصحاب الرأي والشافعي لا يجوز المقدسي الحنبلي، ابو محمد عبد الله بن أحمد بن قدامة متوفى ٦٢٥هـ المغني في فقه الإمام^۲ جمع بین نمازها به خاطر مریضی جایز است و این قول عطاء و مالک است اما اصحاب رأی پیروان ابوحنیفه و شافعی، جمع بین دو نماز را در این صورت جایز نمی دانند تا اینجا مهمترین اقوال مذاهب اهل

۱- فقه السنة، ج ۱، ص ۲۹۲

۲- أحمد بن حنبل الشيباني، ج ۲ ص ۱۱۷، ناشر دار الفكر - بيروت، الطبعة الأولى، ۱۴۰۵هـ

سنت بیان شد و بیان اختلاف در جزئیات آن را باید در کتابهای فقهی آنها جستجو و مطالعه کرد طرفداران این اقوال، به روایاتی استناد کرده اند که مورد بحث ما نیست. از این جهت از بررسی آنها نیز صرف نظر میکنیم.

نتیجه

اقوال فوق، این مطلب را اثبات میکند که در حال مسافرت و عذرهای دیگر، جمع بین دو نماز جایز است و روایات هم این مطلب را تأیید می‌کنند. اما نکته مهم این است که آنها جز در این موارد، جمع بین دو نماز را جایز نمی‌دانند که این قول برخلاف روایات صحیح آنها است که جمع بین دو نماز را در غیر موارد فوق هم ثابت می‌کند و این روایات موافق نظر شیعه است و در بخش دوم خواهد آمد.

روایات صحیح اهل سنت در جمع بین الصلّاتین در غیر سفر و عذر

در مقابل روایات اهل سنت که جمع بین دو نماز را در حال سفر، شرایط بارانی، عذر و مریضی و خوف و خطر جایز میدانند، برخی از روایات صحیح آنها سیره رسول خدا (صلی الله علیه وآله) را در جمع بین نمازها در غیر این موارد و در وطن و بدون عذرهای مذکور ثابت میکند که موافق مذهب شیعه است. مسلم نیشابوری در صحیحش یک باب را تحت عنوان «باب الحجّ مع بین الصلّاتین فی الحَصّ» آورده که برخی از این روایات، جمع نماز را در حال سفر و جنگهای پیامبر بیان میکنند، اما برخی دیگر دلیل بر جواز جمع در حال حضر، و بدون عذر هستند.

روایت اول جمع بین نمازها در غیر خوف و سفر

نخستین روایت مسلم که از ابن عباس نقل شده، سیره رسول خدا (صلی الله علیه وآله) را در جمع بین دو نماز در غیر خوف و سفر بیان میکند.

حدثنا يحيى بن يحيى قال قرأت على ما لك عن أبي الزبير عن سَعِيد بن جَبْرِ عن ابن عَبَّاس قال صلى رسول الله عليه وسلم ٧٠٥ الظهر والعصر جميعا والمغرب والعشاء جميعا في غير خوف ولا سفر^١ ابن عباس میگوید رسول خدا (صلی الله علیه وسلم) نمازهای ظهر وعصر، مغرب و عشاء را بدون خوف و سفر با هم خواند.

١- النيسابوري القشيري، ابوالحسنين مسلم بن الحجاج متوفى ٢٤١ هـ صحیح مسلم، ج ١، ص ٤٨٩، ح ٧٠٥، تحقيق محمد فؤاد عبد الباقي ناشر دار إحياء التراث العربی - بيروت

روایت دوم جمع بین نمازها در غیر خوف و باران

در روایت دیگر که از ابن عباس نقل شده باز هم قضیه جمع بین نمازهای ظهر و عصر، مغرب و عشاء در غیر حالت ترس و باران مطرح شده و در پایان به علت جمع نیز اشاره شده است^۱

ابن عباس میگوید رسول خدا صلی الله علیه وآله نماز ظهر و عصر، مغرب و عشاء را در مدینه بدون ترس و شرایط بارانی با هم خوانده است در روایت وکیع آمده است که به ابن عباس گفتم چرا رسول خدا بین دو نماز جمع کرد؟ گفت تا این که بر امتش حرجی نباشد و در روایت ابو معاویه آمده که به ابن عباس گفته شد منظور رسول خدا از این کار چه بود؟ گفت رسول خدا اراده کرده است که تا بر امتش حرجی نباشد روایت سوم جمع بین نمازها در وطن بدون عذر و مشکل

در روایت دیگر، ابن عباس جمع نماز را توسط رسول خدا صلی الله علیه وآله در مدینه به صورت مطلق و بدون این که اشاره به خوف، باران و سفر بکند، گزارش کرده است که آن را بخاری و مسلم این گونه آورده اند حدَّثَنَا أَبُو النُّعْمَانِ قَالَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ هُوَ بْنُ زَيْدٍ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ جَابِرِ بْنِ زَيْدٍ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَّى بِالْمَدِينَةِ سَبْعًا وَثَمَانِيَا الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ^۲

از ابن عباس نقل شده که رسول خدا صلی الله علیه وآله در مدینه هفت رکعت و هشت رکعت نمازهای ظهر و عصر، مغرب و عشاء را انجام داد

روایت چهارم ابن عباس در زمان رسول خدا بین نمازها جمع می‌کردیم

در این روایت نیز ابن عباس بدون اشاره به علت جمع میان دو نماز، تصریح میکند که ما در زمان رسول خدا صلی الله علیه وآله بین نمازها جمع میکردیم

وحدَّثَنَا ابْنُ أَبِي عَمْرٍو حَدَّثَنَا وَكِيعٌ حَدَّثَنَا عُمَرَانُ بْنُ حَدَّادٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ شَقِيقٍ الْغَفَلِيُّ قَالَ: قَالَ رَجُلٌ ابْنُ عَبَّاسٍ الصَّلَاةَ فَسَكَتَ ثُمَّ

قال الصَّلَاةَ فَسَكَتَ ثُمَّ قال الصَّلَاةَ فَسَكَتَ ثُمَّ قال لا أَمُّ لَكَ أَتَعْلَمُنَا بِالصَّلَاةِ وَكُنَّا نَجْمَعُ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ^۳

عبد الله بن شقیق عقیلی می‌گوید مردی به ابن عباس سه مرتبه گفت نماز، نماز، نماز (یعنی اعلام نمود که وقت نماز است و ساکت شد ابن عباس گفت ای بی مادر! آیا تو نماز را به ما یاد می‌دهی؟ در حالیکه

۱- النیسابوری القشیری، مسلم بن الحجاج، صحیح مسلم، ج ۱، ص ۴۹۰، ح ۷۰۵

۲- البخاری الجعفی، ابوعبدالله محمد بن اسماعیل متوفای ۲۵۶ هـ صحیح البخاری، ج ۱، ص ۲۰۱، تحقیق د مصطفی دیب البغا، ناشر دار ابن کثیر، الیمامة - بیروت، الطبعة الثالثة، ۱۴۰۷ - ۱۹۸۷؛ النیسابوری القشیری، مسلم بن الحجاج، صحیح مسلم ج ۱، ص ۴۹۱

۳- النیسابوری القشیری، ابوالحسین مسلم بن الحجاج، صحیح مسلم، ج ۱، ص ۴۹۲

ما در زمان رسول خدا صلی الله علیه وآله دو نماز را با هم میخواندیم در این روایت، عبارت وَكُنْهُنَّ أَنْ جُمَّ مَعَ بَيْنَ الصَّلَاتَيْنِ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ بِه صورت مطلق و بدون قید آمده؛ یعنی ابن عباس نگفته است که ما در زمان رسول خدا، در حال خوف و یا در حال باران آمدن، بین دو نماز جمع می‌کردیم

نتیجه

از مجموع این روایات استفاه میشود که

- رسول خدا صلی الله علیه وآله بین نمازها در حالی که مسافر نبوده، مریضی، خوف و خطر و باران هم نبوده، جمع میکرده است و این دلیل است که جمع بین نمازها تنها در مواردی که اهل سنت آن را عذر میدانند، جایز نیست بلکه در همه احوال جایز است
- این روایات نظر شیعه را تأیید می‌کنند که جمع بین نمازها در صورتی که عذرهای فوق هم نباشد، جایز است؛
- اهل سنت تنها به روایاتی که سیره رسول خدا را در جمع بین نمازها در صورت عذرهای فوق بیان می‌کنند، عمل می‌کنند و این روایات را که مطابق مذهب شیعه است، مطرح نمی‌کنند

دلیل مشروعیت

به گفته شهید اول، از نظر فقیهان شیعه جمع بین دو نماز جایز است^۱ چرا که بر، اساس احادیث، پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم^۲ در شرایط عادی و غیرعادی جنگ، ترس، سفر، باران و نمازهای واجب روزانه را هم با یک دیگر^۳ و هم جداگانه به جا آورده اند پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم دلیل انجام هم زمان دو نماز در شرایط عادی را جلوگیری از به، سختی و زحمت افتادن امت خود بیان کرده است^۴ البته فقیهان شیعه، خواندن جداگانه دو نماز توسط پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم را دلیل بر مستحب بودن آن^۵ می‌دانند

بیشتر فقهای سنی جمع بین دو نماز را در شرایط عادی جایز نمی‌دانند^۶ و فقط آن را در، صورت داشتن

۱- [شهید اول، ذکری الشیعه، ۱۴۱۹ق، ج ۲، ص ۳۳۱]

۲- صدوق، علل الشرایع، ۱۳۸۵ش، ج ۲، ص ۳۲۲؛ بخاری، صحیح بخاری، ق، ج ۱، ص ۱۳۸؛ مسلم، صحیح مسلم، ۱۳۷۴ق، ج ۱، ص ۴۸۹، ح ۷۰۵ و امامان معصوم علیهم السلام کلینی، الکافی ۱۴۰۱ق، ج ۳، ص ۲۸۶-۲۸۷

۳- شیخ صدوق، علل الشرایع، ۱۳۸۵ش، ج ۲، ص ۳۲۲؛ مسلم، صحیح مسلم، ۱۳۷۴ق، ج ۱، باب الجمع بین الصلاتین فی الحضر، ص ۴۹۰، ح ۷۰۵

۴- [شهید اول، ذکری الشیعه، ۱۴۱۹ق، ج ۲، ص ۳۳۵ و نیز وجود وقت مشترک ابن ادریس حلی، السرائر، ۱۴۱۰ق، ج ۱، ص ۱۹۸]

۵- سرخسی، المبسوط، ۱۴۱۴ق، ج ۱، ص ۱۴۹

عذر مانند سفر، بیماری و بارش باران مجاز می‌دانند^۱ همچنین روایات درباره سنت پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم در جمع بین دو نماز در شرایط معمولی، از نظر آنان به موارد داشتن عذر تأویل می‌شود^۲ البته فقهای، همه مذاهب اسلامی جمع دو نماز را در ایام حج در عرفات و مزدلفه در نماز مغرب و عشاء جایز می‌دانند^۳، هرچند که محمد بن ادریس ۱۳۹۳ شافعی برخلاف دیگر فقهای چهارگانه اهل سنت که حج و عمره را سبب جایز بودن جمع بین دو نماز می‌دانند، در این مورد سفر را سبب جایز بودن جمع بین دو نماز می‌داند^۴

دلیل تفاوت دیدگاه شیعه با اهل سنت

متفاوت بودن دیدگاه شیعه و اهل سنت به دلیل متفاوت بودن دیدگاه آنها در وقت نمازهای یومیه است عالمان شیعه^۵ بر اساس آیه «أَقِمِ الصَّلَاةَ دُلُوكَ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا» نماز را وقت زوال آفتاب تا اول تاریکی شب به پا دار و نماز صبح را نیز به جای آن نماز به حقیقت مشهود است سوره اسراء، آیه ۷۸ قائل به وقت مشترک، وقت فضیلت و وقت مخصوص برای نمازهای ظهر و عصر و نیز مغرب و عشاء، هستند^۶ اما عالمان اهل سنت برای هر نماز وقت مخصوص قائل اند^۷ و وقت مشترک نمازهای یومیه را نمی‌پذیرند^۸ از این رو معتقدند در صورت جمع خواندن نماز، یکی از دو نماز خارج از وقت خود و در وقت دیگری خوانده می‌شود، در حالی که از نظر فقهای شیعه خواندن نماز، فقط در وقت مخصوص نماز دیگر جایز نیست و در وقت مشترک یا فضیلت نماز دیگر جایز است سبحانی، جمع میان دو نماز از دیدگاه کتاب و سنت ص ۶۷ برخی از مفسران اهل سنت هم اوقات سه گانه صبح، ظهر و شب را برای نمازهای واجب روزانه ثابت می‌دانند^۹

- ۱- نووی، شرح بر صحیح مسلم، ۱۳۹۲ق، ج ۵ ص ۲۱۸، ح ۲۱۲
- ۲- برای نمونه نگاه کنید به نووی، شرح بر صحیح مسلم، ۱۳۹۲ق، ج ۵، ص ۲۱۸
- ۳- جمع بین دو نماز ش، ص ۳۴؛ سبحانی، العقیده الإسلامية علی ضوء مدرسة اهل البيت، ۱۴۱۹ق، ج ۱، ص ۳۴۰
- ۴- جزیری، الفقه علی المذاهب الاربعه، ۱۴۲۴ق، ج ۱، ص ۴۱۹
- ۵- نگاه کنید به: شهید اول، ذکری الشیعه، ۱۴۱۹ق، ج ۲، ص ۳۳۶
- ۶- سبحانی، الانصاف، ۱۳۸۱ش، ج ۱، ص ۲۹۱
- ۷- سرخسی، المبسوط، ۱۴۱۴ق، ج ۱، ص ۱۴۹
- ۸- شهید اول، ذکری الشیعه، ۱۴۱۹ق، ج ۲، ص ۳۲۳
- ۹- آلوسی، روح المعانی، ۱۴۱۵ق، ج ۸، ص ۱۲۷

منابع

۱. ابن ادریس حلی، محمد بن منصور، السرائر الحاوی لتحریر الفتاوی، قم، دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۰ق
۲. آلوسی، سید محمود، روح المعانی فی تفسیر القرآن العظیم، تحقیق علی عبدالباری عطیه، بیروت، دارالکتب العلمیه، ۱۴۱۵ق
۳. بخاری، محمد بن اسماعیل، صحیح البخاری، بیروت، دارالفکر للطباعة و النشر و التوزیع،
۴. جزیری، عبدالرحمن بن محمد، الفقه علی المذاهب الاربعه، بیروت، دارالکتب العلمیه،
۵. سبحانی، جعفر، «جمع میان دو نماز از دیدگاه کتاب و سنت»، فصل نامه فقه اهل بیت، ش ۴۵، بهار ۱۳۸۵ش
۶. سبحانی، جعفر، الانصاف فی مسائل دام فیها الخلاف، قم، مؤسسه امام صادق (ع)، ۱۳۸۱ش
۷. سبحانی، جعفر، العقیده الاسلامیه علی ضوء مدرسة اهل البيت علیهم السلام، قم، مؤسسه الامام الصادق علیه السلام، ۱۴۱۹ق
۸. سرخسی، محمد بن احمد، المبسوط، بیروت، دارالمعرفه، ۱۴۱۴ق/۱۹۹۳م
۹. شهید اول، محمد بن مکی، ذکر الشیعه فی احکام الشریعه، قم، مؤسسه آل البيت علیهم السلام، قم، ۱۴۱۹ق
۱۰. شیخ انصاری، مرتضی بن محمد امین، کتاب الطهارة، قم، کنگره جهانی بزرگداشت شیخ اعظم انصاری، چاپ اول، ۱۴۱۵ق
۱۱. شیخ صدوق، محمد بن علی، علل الشرائع، قم، کتابفروشی داوری، ۱۳۸۵ش/۱۹۶۶م کلینی، محمد بن یعقوب، الکافی، قم، دارالکتب الاسلامیه، تصحیح علی اکبر غفاری و محمد آخوندی، ۱۴۰۷ق
۱۲. مسلم، مسلم بن حجاج، صحیح مسلم، بیروت، دار احیاء التراث العربی، ۱۳۷۴ق